

Török József

Az ereklyetisztelet története

Egyetlen pápa nem kanonizált olyan sok boldogot és szentet, mint a jelenlegi. A kanonizáltak ereklyéit tévékamerák kereszt-tüzében viszik föl a pápához. E látványos rítus az egész világ szeme láttára történik, mégis a szentek tiszteletének hanyatlása jellemző az elmúlt évtizedekre.

Török József egyháztörténész a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karának tanszékvezető egyetemi tanára.

A testből és lélekből álló embert történelme során végig kíséri az a magától értődő alapadottság, hogy a lélek és szellem az anyagban ölt formát, találja meg kifejeződését; tehát a legkiválóbb lelki-szellemi tevékenységeknek is szükségük lehet —sőt, van!— segítségre, támaszra az anyagi világból, olyan valamire, ami az emberen kívüli objektív és materiális valósághoz tartozik, amire rá lehet nézni, amit meg lehet érinteni, tapintani. Az emlékezést természetes módon segíthetik olyan tárgyak, mint az ókor nevezetes bronz „szimbóluma”,¹ vagy éppen a hős, a kiemelkedő személyiség, a hérosz sírja.²

A vallások általános velejárója az a jelenség, amelyet a kereszténység ereklyetiszteletként tart számon. Az Isten és az emberiség között megkötött új és örök szövetség tartalmában döntően meghaladott minden addigi vallásosságot, ám nem tette semmissé azokat az alapadottságokat, egyetemes jelképeket, amelyek az emberiség vallási örökségéhez tartoznak. Jézus Krisztus a kereszt-ség szentségének megalapításakor³ a legegységesebb vallási szimbólumot, a vizet vette igénybe, s tette a szentségi valóság elengedhetetlen részévé, noha a mennyei haza „vízrajzi hálózatában” nem a H₂O összetételű vegyület hőmpölyög. Ugyanezt el lehet mondani a tűzről, amelyet a harmadik isteni személy, a Szentlélek fogadott szolgáivá akkor, amikor lángnyelvek formájában leereszkedett az apostolokra,⁴ s ha fizikailag nem is, lelkileg valóságosan megperzselte őket. Az olaj pedig, amely eleddig inkább a test gyógyulását adta —s nagy néha a Lélek keneteként jelentkezett— alkalmassá lett a lélek gyógyítására — legalábbis Szent Jakab apostol így tudta s tartotta.⁵ A keresztények a kezdetektől fogva —mert Jézus Krisztus tanítását komolyan vették— el tudták kerülni a helyes vallásosság peremén kívül, egymással átellenben elhelyezkedő két csapdát: az ál-lelkiességet és a túlzott anyaghoz kötöttséget. Mindkettő a bálványimádás kezdete, mert az első a teremtett anyagvilágot

¹ Görögül *symbola*, törvénykezésnél alkalmazott jel vagy a vendégbarátság jele. Ld. Petz Vilmos: *Ókori lexikon* II. Budapest 1904. 865.

² Bővebben lásd Wolfgang Speyer: „Heros”, in *Reallexikon für Antike und Christentum*. XIV. Stuttgart 1988. 861–877.

³ Jn 3,5; 19,34.

⁴ ApCsel 2,3.

⁵ Jak 5,14. Vö. Emmanuel Testa: *L’Huile de la Foi. L’Onction des malades sur une lamelle du 1er siècle*. Jérusalem 1967.

megvetve a megfoghatatlant, megnevezhetetlent, s inkább előbb, mint utóbb a semmit kezdi bálványozni, mialatt a második olyannyira belemeríti az embert az érzékelhető valóság tengerébe, hogy a teremtett világot istenítve magának a Teremtőnek fordít hátat.

Az ereklye vagy relikvia (latinul *reliquiae*⁶ a *relinquo* = 'hátrahagy', görögül *leipsana* a *leipsanon* 'maradvány' szóból) szoros értelemben Jézus Krisztussal és a Boldogságos Szűz Máriával kapcsolatos tárgyak valamelyike, vagy a vértanúk, szentek földi maradványai, hagyatéka, de ételmaradéka is, amint ez utóbbit a 16. zsolnár 15. verse⁷ és Mt 14,20⁸ tanúsítják. A vértanúk tisztelete —amelyhez az Apostolok Cselekedeteiben található események (Szent István,⁹ Jakab apostol kivégzése¹⁰) szolgáltak indítékul— hamarosan magával hozta az ereklyék megbecsülését. Az ősegyházban kezdettől fogva tisztelet övezte a vértanúk földi maradványait, hiszen „Istvánnak istenfélő emberek megadták a végtiszteességet és igen megsiratták”.¹¹ Ezzel azt a hagyományt folytatták, amely Keresztelő János holttestének sorsát rendezte, ugyanis a lefejezést és a fő elajándékozását „tanítványai meghallották, eljöttek, elvitték a testét, és egy sírboltba temették.” (Mk 6,29) Az élőknek a meghaltakkal szembeni kötelességére Tóbiás könyve¹² hosszú századok óta figyelmeztette a jámbor zsidókat, s érthető, hogy a *praecursor* tanítványai az irgalmasság eme testi cselekedetét gyakorolták. Eleinte a vértanúk csak közvetlen környezetük részéről örvendtek tiszteletnek, mert a pogány halottkultusz látszatát is kerülni akarták az első keresztény nemzedékek; azonban a II. század derekától a római katakombákban a vértanúk sírjai körül gyorsan kibontakozott az a vallásos színezetű kultusz, amely a későbbi ereklyekultusz alapjait megvetette.

A vértanúk maradványai mellett a szentek használati tárgyai szintén alkalmasak voltak a természetfölötti valóság szemléletesebb megközelítésére, amint az a népek apostola esetében történt: „Isten rendkívüli csodákat is művelt Pál útján. Még kendőit és kötenyét is levették róla, és mikor betegekre terítették, a betegség elhagyta azokat, és a gonosz lelkek is kiszálltak belőlük”.¹³ Illés köpenye, amely Elizeusra maradt örökségül,¹⁴ több mint emlékjel: a próféta lelkét közvetítette a tanítvány számára; s az apostoli időkben a csodás gyógyulások, exorcizmusok végbementekor az anyagi valóság néminemű

⁶ Bővebben lásd Aegidius Forcellini: *Totius Latinitatis Lexicon*. Prati 1871. 156–157.

⁷ „Saturati sunt filiis, et dimiserunt reliquias suas parvulis suis.”

⁸ „Et tulerunt reliquias, duodecim cophinos fragmentorum plenos.”

⁹ ApCsel 7,54–60.

¹⁰ ApCsel 12,2.

¹¹ ApCsel 8,2.

¹² Tób 4,3.

¹³ ApCsel 19,11–12.

¹⁴ 2Kir 2,12; 15.

közbejött Pál kendői vagy legalább Péter árnyéka¹⁵ formájában természetes folyománya volt az emberi vallásosság kettős, anyagi és lelki dimenziójának.

A halál misztériuma az emberi tetemet méltósággal ruhazza fel — ezt a pogányság éppen úgy átérezte, mint a zsidóság és kereszténység, még a kivégzett köztörvényes bűnözők is tisztos temetésre számíthattak, kivéve, ha *laesio maiestatis* volt az elítélés oka. Márpedig a keresztények ellen legtöbbször ezt a vádat hozták fel, s ebből következett az, hogy a keresztényeket még holtukban is üldözte a római törvényhozás, míg a pogányok temetkezését törvényekbe foglalt joggyakorlat biztosította.

Arimateai József¹⁶ meg a Keresztelő tanítványainak mintájára a keresztények igyekeztek megszerezni a hitük miatt halált szenvedett testvéreik tetemét, ha kellett, komoly áldozatok árán. Szent Polikárp vértanúságának története arról tanúskodik, hogy a keresztények temetkezési jogát az ellentábor korlátozni akarta, s szerette volna megakadályozni a vértanúnak járó végtisztetség megadását. „A centurio, látva a zsidók által kiváltott viszályt, középre tette a testet — ahogyan ez náluk szokás — és elégette. Így mi később a számunkra drágaköveknél és aragnál értékesebb és becsesebb csontjait összeszedtük, s a szokásos helyen eltemettük.”¹⁷ Ez a 155–156 táján történt esemény, még ha némileg később is lett lejegyezve, egyértelműen az ereklyekultusz kezdeteire utal, amikor a kivégzés, illetve az azt követő kegyetlenség (ami zsidók és keresztények számára a holttest elégetése) bontotta meg a test egységét, s tette egyes részeit őrzésre alkalmasabbá. A tetem hóhér általi földarabolása megkönnyítette annak megszerzését, elszállítását, elrejtését; a szövetekkel felitatott vér pedig éppen az ellenkezőjét mutatva azokra utalt, akikről a Jelenések könyve így szól: „ezek a nagy üldöztetésből jöttek, és fehérre mosták ruhájukat a Bárány vérében”.¹⁸

A keresztények, ha kellett, megvesztegették a hatóság embereit, csakhogy hozzájussanak a drága tetemhez.¹⁹ A hívek bátorságról és ügyességről tettek tanúságot, valahányszor egy-egy mártírtestvérük tetemét megszerezték.²⁰ A nők kitűntek elszántságukkal, s bátorság dolgában gyakran túltettek a férfiakon.²¹

¹⁵ ApCsel 5,15.

¹⁶ Mt 27,57–60.

¹⁷ Vanyó László: *Vértanúakták és szenvedéstörténetek*. Budapest 1984. 52.

¹⁸ Jel 7,14.

¹⁹ Spoletoi Gergely holttestéért a keresztény Abundantia 35 aranyat fizetett, ld. Henri Leclercq: „Reliques et reliquaires”, in Henri Marrou (ed.): *Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie des RR. Dom F. Cabrol et Dom H. Leclercq.* (továbbiakban DACL) Paris 1948. XIV. 2299.

²⁰ Jusztinosz és társai esetében „a hívők közül egyesek azután titokban elvitték testüket, és illő helyen temették el”; Vanyó: *i.m.* 40; Epipodius és Alexander testét „a keresztények sietve titokban a városon kívülre vitték és egymás mellé rejtették” Vanyó: *i.m.* 72–73.

²¹ Sózomenos írja le a három gázai testvér esetében, hogy a holttestük elégetése után megmaradt csontokat egy keresztény nő szerezte meg: DACL 2299; Az Afrikában lefejezett Maximilianus holttestét Pompeiana *matrona* saját gyaloghintóján vitette Karthágóba, s építtetett neki emlékhelyet: DACL 2299; Cornelius pápa (251–253) holttestét Szent Lucina temette el a via Appia melletti saját ingatlanán. DACL 2299. „Corpus eius noctu collegit beata Lucina cum clericis, et sepelivit in

A különböző vértanúság-történetekben szinte állandó fordulat, hogy a maradványokat vagy tetemet tiszta, új lepelbe takarják: *in sindone nova, mundo linteo, mundis sindonibus, in sindone byblea, cum linteaminibus mundis et valde pretiosis, dignissimis pannis, serico panno*. Ezt a gyakorlatot Jézus halotti leple mellett a tárgyiasulni vágyó tisztelet ihlette, amely ebből merítve a *brandeum*, más néven *palliolum, sanctuarium* alkalmazását, az ereklyék számát azok szétosztása nélkül megsokszorozta. A *brandeum*, vagyis a halotti lepel, mert érintette a tetemet vagy az ereklyét, szükség esetén alkalmas volt annak helyettesítésére. Eredete arra a római szokásra megy vissza, amely a holttestet óvni akarta a részvéttelen, kíváncsi tekintettől, ellentétben a görög hagyománnyal. Ez utóbbi valószínűleg közszemlére tette ki a halottat vitele közben.

A III. század végéig a vértanúk maradványai nem részesültek semmi liturgikus jellegű kultuszban, mindössze fokozott tiszteletben, amely a hívek részéről sírjaik látogatásában és a melléjük temetkezésben mutatkozott meg.²² A római törvények gondoskodtak a holtak nyugalmáról, és a sírokat szigorú törvényekkel vigyázták. A IV. század keresztény császárai ezt a vonalat követték, az egyháziak viszont túltették magukat a törvényeken, ha úgy hozta a helyzet.

Szent Fructuosus (+258) halála után szűk évszázaddal keletkezett szenvedéstörténete arról tudósít, hogy a máglyán való megsemmisüléstől megmentett relikviákat a hívek szétosztották maguk között, s mindenki külön nyugovóhelyet készített a reá bízott drága kincsnek. A szent viszont nem nyugodott bele a jámbor osztozásba-tolvajlásba, hanem megjelent az érintetteknek és tudtukra adta, hogy teteme részeit egyetlen sírba kell temetni.²³

A vértanúk sírjainál vagy az ereklyéikkel kapcsolatban történt *beneficiumok*, sőt csodák —amelyeket az egyházatyák, többek között Nisszai Szent Gergely,²⁴ Szent Ambrus, Szent Ágoston gondosan lejegyeztek— tovább erősítették a szentek egységének hittételét és ezen keresztül az ereklyék tiszteletét.

A IV. században, a keresztény vallás szabadságjogainak elnyerésekor egyháziakat, világiakat egyaránt foglalkoztatott az előző századok hitvallói-vértanúi emlékeinek föl kutatása, megőrzése, liturgikus ünneplése. A szent Kereszt föltalálása Jeruzsálemben a császárt szülő anyához, Szent Ilonához méltó tett,²⁵

crypta iuxta cimiterium Callisti, via Appia, in praedio suo.” Szent Saturninus vérző holttestét két keresztény nő hordágyra rakva vitte biztonságos rejtekbe.

²² Engelbert Kirschbaum: *Az apostolfejedelmek sírjai*. Budapest 1987.

²³ Vanyó: *i.m.* 161.

²⁴ Nisszai Szent Gergely saját nővére, Szent Makrina életét megírva megemlíti annak csodálatos gyógyulását. Ld. *Nisszai Szent Gergely művei*. Ford: Vanyó László. Budapest 2002. 521–522. Továbbá: *Szent Ágoston vallomásai*. Ford. Vass József. Budapest 2002. 229–230. Victor Saxer: „Reliques, miracles et récits de miracle au temps et dans l’oeuvre de Saint Augustin”, in *Hagiographie, cultures et sociétés. IVe-XIIe siècles*. Actes du Colloque organisé à Nanterre et à Paris (2–5 mai 1979). Paris 1981. 261–262. Ld. még ugyane könyvben Lellia Cracco Ruggini: „Il miracolo nella cultura del tardo impero: concetto e funzione”. 161–204.

²⁵ *Szókratész egyháztörténete*. Ford.: Baán István. Budapest 1984. 83–85.

természetesen égi segítséggel; éppen úgy, mint a szenvedéstörténet és általánosságban Jézus Krisztus földi élete színhelyeinek templomok építtetésével történt rögzítése. A *memoria* nem hiába kapott szerepet az eucharisztikus kultusz alapításakor az utolsó vacsorán; a keresztény istentisztelet során az emlékezet nem csupán a szavak révén volt jelen, hanem Jeruzsálemben papok és hívek a liturgia különböző színhelyeinek felkeresésével,²⁶ valamint Rómában és sok más városban²⁷ olyan üdvtörténeti szenthelyek tiszteletére emelt épületek, tárgyi ereklyék révén, amelyek kiváltságos módon, az idő és tér támasztotta akadályokat semmissé téve segítették a közösség liturgikus emlékezését. Ilyen Rómában az V. századtól kezdve a Santa Maria Maggiore-bazilikában tiszteletnek örvendő betlehemi jászol egy darabja.²⁸

A vértanúk sírja körüli, fölötti misék az évenkénti emlékezéssel már az idő síkja fölé emelték a tisztelt személyt, s a béke beköszöntével a térben még kivehetőbben megjelent a tisztelet jele az emléktemplomok emelésével oly módon, hogy az oltár a szent sírja fölött legyen. Szent Ambrus a 22. levelében ezt a már elfogadott és elterjedt jelenséget a következőképpen fogalmazta meg: „A dicsőséges áldozatok (ti. a vértanúk) jöjjenek ide, ahol Krisztus az áldozat. Ám ő, aki mindenkiért szenvedett, az oltáron van, azok pedig, akik az ő szenvedése révén váltottak meg, az oltár alatt!”²⁹ Kortársa, Szent Jeromos a vértanúk ereklyéik közbejöttével történő tiszteletét Vigilantius gúnyolódásaival szemben a következő kérdéssel vette védelmébe: „Oktalanul cselekednék a római püspök, aki Péternek és Pálnak miszerintünk tiszteletreméltó csontjai felett —teszerinted semmit érő porai felett— ajánlja fel az Úrnak áldozatát, és sírjukat úgy tekinti, mint Krisztus oltárát?”³⁰

A IV. században ugyanis, amikor a megtérők tömege özönlött a keresztény templomokba, a vértanúk ereklyéinek tisztelete sokat segített, hogy a tanulatlan hívek a pogány vallási hagyományvilágból föl tudjanak emelkedni a keresztény hit magaslataira. Közvetítők kellettek, akikre az egyetemes felebaráti szeretet jegyében föl lehetett tekinteni, és olyan kultikus cselekedetek, amelyek egyszerre voltak érzékelhetőek és tartalmukkal önmagukon túlmutattak. A vértanúk a hívek figyelmét a keresztén fölláldozott Jézus Krisztusra irányították, az imádságaikat hozzá továbbították.³¹

²⁶ Ivancsó István: *Eteria útinaplója*. Nyíregyháza 1996. 91–119.

²⁷ Françoise Descombres: „Hagiographie et topographie religieuse: l'exemple de Vienne en Dauphiné”, in *Hagiographie, cultures et société*. Ld. 31. jegyzet. Valamint André Bonnery: „Le développement des villes autour des corps saints durant le moyen âge”, in *Connaissance des Pères de l'Église*. (CPE) no. 89. 2003. Mars, 27–34.

²⁸ Artner Edgár: *A keresztény ókor régiségei*. Budapest 1958. 57.

²⁹ *Opera omnia sancti Ambrosii*. (ed.) Jean-Paul Migne, Patrologia Latina (a továbbiakban PL) 16, 1023.

³⁰ PL 23,361. Lásd még Paul Force: „Vigilance de Calagurris et la critique du culte des reliques”, in CPE 89 2003 mars, 15–26.

³¹ Vö. Sággy Marianne: *Versek és vértanúk. A római mártírkultusz Damasus pápa (366-384) korában*. Budapest 2003.

Mint minden téren, úgy itt is adódhattak és adódtak visszaélések. Lucilla, karthágói özvegy elhíresült esete —az Eucharisztia vétele előtt feltűnően, sőt tüntetőleg egy vértanú csontmaradványát csókolgatta— arra a veszélyre figyelmeztetett, hogy az ereklye átveheti a talizmán szerepét, ami már a hamis vallásosság első fokozata, s mint ilyen, elvetendő.³² Szent Jeromos az idézett műben arról is ír, hogy a hívek a vértanúk ereklyéi előtt gyertyát gyújtottak, s ezt nem elítélőleg, hanem szokásként említi.³³

Ha a vértanúk ereklyéi iránt ennyire megnövekedett az érdeklődés, akkor teljes mértékben érthető, hogy a vértanúkban szegény vidékek egyházai igyekeztek szert tenni, ha nem is teljes tetemekre, legalább azokból némi töredékre. Indokolta az ereklyék megosztását az is, hogy az eddigi nyugvóhelyeket nem akarták kifosztani, teljesen megfosztani ereklyéiktől. A sírok háborgatásának tilalmán az egyháziak gyorsan túltették magukat, s megindult a jámbor osztozkodás a hitben életük árán is kitarító elődeik csontjain, használati tárgyain, halotti leplein.³⁴

Az új császárváros, Konstantinápoly a Római Birodalom egyéb városait e téren is megelőzte, mert Róma és Antiochia vértanúit megirigyelve, számos relikviát fogadott ünnepélyesen falai közé. Constantius császár 356-ban Szent Timóteus maradványait vitette a fővárosba, majd egy évre rá Alexandriából Szent András és Szent Lukács érkezett meg. A metropoliszok a példán fölbuzdulva az apostoli alapítású egyházaktól igyekeztek beszerezni a szent maradványokat. Antiochiában Szent Babylas ereklyéit az ottani bálványimádás jóságában helyezték el, s az ő tisztelete elhallgattatta a pogány jövendőmondókat.³⁵

A *memoria*-templomokat az ott nyugvó vértanúkról *martyrium* névvel is illették, és Iulianus Apostata császár (360–363) a keresztények szemére vetette templomépítő kedvüket. Nyugaton a IV. század második felében az ereklyetisztelet új lendületet kapott Damasus pápa (366–384) működése folytán, aki helyreállította a katakombákat —bizonyítandó, hogy Róma igazi dicsősége nem pogány, hanem keresztény eredetű— és költeményeket írva is pártolta a mártírkultuszt.³⁶ Milánó püspöke, Szent Ambrus a hívek kérésére vette át a római szokást, és az új templom dedikációjakor, 386-ban —miután megtalálta, majd fölemeltette és nyilvános tiszteletre bocsátotta Szent Gervasius és Protasius vértanúk maradványait— a római mintát követve az oltár alá helyeztette a relikviákat.³⁷ Püspöktársai jámbor vágyakozással látták az új kultusz pozitív visszhangját a hívek körében, s kérték Ambrust, osztaná meg velük a drága

³² Sággy: *i. m.* 135.

³³ *PL* 23,361. „Neque enim Christus indigebat unguento, nec martyres lumine cereorum: et tamen mulier in honore Christi hoc fecit, devotioque mentis eius recipitur. Et quicumque accendunt cereos, secundum fidem suam habent mercedem.”

³⁴ Ez a jelenség a korai középkorban is folytatódott, ld. Jean Chélini: *L'aube du moyen âge*. Paris 1991. 321–324.

³⁵ *DACL* 2313–2314.

³⁶ Sággy: *i. m.* 128–221.

³⁷ *DACL* 309.

tetemeket. A keleti szokást követve megengedte azok felosztását, szétküldését; s így került belőlük Brescia, Tours, Rouen városaiba. Volt püspök, például a bresciai Gaudentius, aki maga ment a Szentföldre, hogy az apostolok és az ottani vértanúk ereklyéiből némi részt szerezzen, vagy maga helyett megbízható papját küldte Keletre hasonló célból.³⁸ Az ereklyék illetően fölértékelődése magával hozta a hamis ereklyék forgalomba kerülését, ami ellen a püspökök késlekedés nélkül fölléptek. A szétosztott szent maradványok neve ekkortájt megszorodott, a *reliquia* mellett a *pignora*, *beneficia*, *memoriae*, *nomina*, *sanctuarium*, *patrocinia*, *benedictiones*, *eulogiae* is megjelent. A *brandeum*, gyakrabban *brandea* az ereklyéket közvetlenül érintő takaró volt, ami az érintéssel ereklyévé tett kendők végtelen sokaságának ősmintája. A legnagyobb sikert a Szent Péter sírjára helyezett *palliola* aratta, amely a VIII. századtól kezdve az érseki *pallium* lett. A vértanúk sírjai fölött-előtt égő mécsesek olaja szintén ereklyének számított; a monzai székesegyház kincstára őrzi azt az olaj-együttest, amelyet Nagy Szent Gergely pápa (590–604) küldött ajándékba Theodolinda királynénak. A pápák igyekeztek kitérni az uralkodók kérései elől, amint ennek emléke fönmaradt Hormisdas pápa (514–523) és az említett Gergely levelezésében. Ez utóbbi az ereklyék érinthetlenségére hivatkozva elmondja a *brandeum* gyakorlatát, s azt, hogy miként temetik a kendőt az oltárba kellő tisztelet közepette.³⁹ „Nagy az ereklyék ereje —írja a pápa—, mert Leó idejében (440–461) a görögök kételkedni kezdtek egy ereklyekendő hitelességében. A pápa ollót hozatott, belevágott a *brandeum* szövetébe, amelyből a vágás nyomán vér serkent.”⁴⁰ Gergely ezért inkább Szent Pál apostol láncából küldött némi reszeléket Konstantinápolyba, hogy a kérésnek eleget tegyen.

A vértanúk korának lezárultával tehát tiszteletük lendületesen folytatódott, ám ez nem zárta ki az új tanúk színrelépését, és ilyenek voltak a nem-vértanú hitvallók, a *confessorok*. A messzi Egyiptom thébai sivatagában két remeteszent, Pál és Antal, Galliában pedig Tours város pannóniai származású püspöke, Márton osztoztak mint hitvallók az elsőségben. Őket szentéletű püspökök, apátok, szerzetesek, remeték, apácák sokasága követte, akiknek sírja köré kultusz teremtődött. A sírjuk fölé épült *confessio* a *martyrium* mintájára készült, majd a zarándokok sokasodása miatt nagyobb befogadóképességű templomnak adott helyet.

Az ereklyék —most már vértanúk vagy hitvallók maradványai— a jámbor érzések mellett versengést is kiváltottak. A szentség hírében elhunyt teteméhez különböző jogosultsággal időnként több közösség is ragaszkodott, és vita, tettelegesség, sőt rablás is előfordult. Még a legszentebb ereklye sem tudta kedvét szegni az elszánt híveknek, ha meg akartak szerezni belőle egy darabot, amint tanúsítja Eteria zarándoknő útinaplója 385 táján, leírván a jeruzsálemi nagyhét

³⁸ DACL 305.

³⁹ DACL 315.

⁴⁰ PL 70, 703.

liturgikus eseményeit, közöttük a Kereszt előtti hódolatot. „A püspöknek egy széket tesznek a Golgotán a Kereszt mögé, amely most ott áll, a püspök leül a székre, egy leterített asztalt tesznek eléje. A diakonusok az asztal körül állnak, és előhozzák azt az aranyozott ezüst ládikát, amelyben a Kereszt szent fája van, felnyitják és felmutatják, az asztalra teszik úgy a Kereszt fáját, mint a feliratot. Miután tehát az asztalra helyezték, a püspök —miközben ülve marad— a szent fa végeire teszi kezeit, a körben álló diakonusok pedig őrzik. Azért őrzik így, mert az a szokás, hogy az egész nép egyesével odajárul, hívők és hitjelöltek, ráhajolnak az asztalra, megcsókolják a szent fát és tovább haladnak. És mivel azt beszélük, hogy —nem tudom, mikor— valaki egy harapást ejtett rajta és elvitt egy darabot a szent fából, ezért a diakonusok, akik körben állnak, most őrzik, nehogy valaki odajárulva ismét úgy merészeljen tenni.”⁴¹

Az elővigyázatosság nem volt túlzott, hiszen Jeruzsálemből a zarándokok nem akartak üres kézzel visszatérni. Szent Avitus (+525), Vienne püspöke küldötteket menesztett Jeruzsálembe, hogy szerezzenek számára a keresztből egy szilánkot.⁴² Szent Radegonda királyné udvari papját, Réovalt a Szentföldre küldte ereklyéért, és az út sikeréről Venantius Fortunatus *Vexilla Regis produnt* kezdetű himnusza tanúskodott.⁴³ Az ereklyék új helyre szállítását az egyéni jámborság mellett időnként a történelmi események is kikényszerítették. Az V. század derekán, amikor Sirmium városa s vele Pannonia Secunda a hunok birtokába került, megindult Itália felé a menekülés. A pannóniai keresztények ekkor magukkal vitték Rómába annak a négy vértanú kőfaragónak a tetemét, akik később *Sancti Quattuor Coronati* néven váltak ismertté, s tiszteletükre a Monte Celio-n épült bazilika.⁴⁴ Másfél századdal később IV. Bonifác pápa (608–616) az Örök Város környéki temetőkből és katakombákból 28 szekérből álló karavánon több száz tetemet —ereklyék garmadját— vitette a Pantheonba s helyezte el ott, amikor azt 609. május 13-án a Boldogságos Szűz Mária és az összes vértanúk tiszteletére fölszentelte.⁴⁵ Liutprand longobárd király, miután tudomást szerzett a szaracénok dúlásairól, 721-ben a veszélyeztetett Szardínia szigetéről Páviába vitette Szent Ágoston maradványait.⁴⁶

⁴¹ Ivancsó: *i.m.* 105–106.

⁴² Saint Avit: *Epistolae*. XXI. Ed. Ulysse Chevalier. Lyon 1890. 161. „Aedificetur his devotis nostro, regio defendatur: ut indulto nobis pignore salutari, quo terrestres Hierosolymae consortio non censuistis indignos, supernae ac caelestis habitaculo reddatis idoneos.” A levél címzettje I. II-lés jeruzsálemi pátriárka.

⁴³ Grégoire de Tours: *Historiae Francorum*. Ed. Robert Poupardin. Paris 1910. 396. „Tempore vero Sigiberti, postquam Maroveus episcopatum urbis adeptus est, acceptis epistolis Sigiberti regis, pro fide ac devotione Radegundis beata in partibus Orientis clericos destinat pro dominicae Crucis ligno ac sanctorum apostolorum ceterorumque martyrum reliquiis. Qui euntes detulerunt haec pignora.” Mindez 589-ben történt.

⁴⁴ Pierre Jounel: *Le culte des saints dans les basiliques du Latran et du Vatican au douzième siècle*. Rome 1977. 99.

⁴⁵ Jounel: *i.m.* 103.

⁴⁶ Jean Chélini: *L'aube du moyen âge*. Paris 1991. 330. Fulda szerzetesi 778-ban a szászok elől menekülve Szent Bonifác tetemét biztonságos helyre szállították. Ugyanez a menekítés történt

A lelkes ereklyetisztelet túlzott is lehetett, mert a 675-ös brágai zsinat 5. kánonja komoly figyelmeztetést intézett azokhoz a püspökökhöz, akik az illető vértanú-szent ünnepén ereklyével a nyakukban érkeznek a templomba, s hogy ők maguk tűnjenek ereklyetartó-frigyládának, albába öltözött papokkal, *sedia* igénybevételével vitetik magukat a bevonuláskor.

A VII. egyetemes zsinat (787) határozatával lezárta a keleti egyházat több mint két évszázadon át forrongásban tartó képvitát, illetve a képromboló mozgalmat. Az ószövetségi alapon nyugvó képtilalom a bálványimádástól akarta megóvni a híveket. Erre támaszkodott az I. Jusztinianosz császár uralkodása (527–565) alatt kibontakozott képrombolás, amelyet felerősített az időközben megjelent iszlám, mert tilalmazott mindenféle alakos ábrázolást. III. Iszauri Leó császár (717–741) egyszerre politikai és szerzetesellenes megfontolásból hivatalos szintre emelte a képrombolást, és 730-ban ezt szorgalmazva rendeletet adott ki. A császárhoz írt *Ta grammata* kezdetű levél azonban a szentek képeinek a tiszteletét védelmébe vette.⁴⁷ A pápák sorozatban tiltakoztak a képrombolás ellen, és hangsúlyozták, hogy a megtestesülés láthatóvá tette Jézus Krisztust: ezért az ember, az istenképiségének egyik megnyilatkozása, az alkotó művészet igénybevételével ábrázolhatja a Fiút, az Istenembert, valamint az Atyát és a Szentlelket bibliabeli megjelenési formáikban; Szűz Máriát, az angyalokat, az apostolokat, a vértanúkat és a szenteket. A fönt említett zsinaton a hagyományra hivatkozva az atyák kijelentették, hogy „a képnek adott tisztelet az előképre (vagyis az ábrázolt isteni, angyali vagy emberi személyre) [a szerző közbetoldása] száll át, és aki hódol a kép előtt, az azon ábrázolt valóságnak hódol.”⁴⁸

A buzgó és népszerű képtisztelet és annak föltételezése, hogy a segítségül hívandó szent hasonló módon van jelen az ikonon (Keleten), a képen vagy a szoborban (Nyugaton), mint a sírjában, illetve ereklyéiben, gyorsan a régi nevükön kegyelemképekhez, új szóval kegyképekhez vezetett zarándoklatok létrejöttébe torkolt.⁴⁹ A zarándok imádságának meghallgatását a vele történt

Szent Mártonnal 853-ban, mert a normannok Tours városát felgyújtották, ám a szerzetesek addigra a tetemet már Cormery monostorában biztonságba helyezték, majd a következő nyáron visszavitték eredeti sírjába. Chélini: *uo*.

⁴⁷ Fila Béla — Jug László: *Az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásai*. Kisterenye—Budapest 1997. 168. „És azt mondod, hogy mi köveket és falfelületeket és táblaképeket imádunk. Nem úgy van, ahogy mondod, császár, hanem hogy emlékezetünk felrisszüljön, és hogy a bezártságból és a tudatlanságból nehézkes lelkünk felemelkedjék, és a magasba ragadtassék általuk, akiké ezek a nevek, akiket megszólítunk és akiké ezek a képek; és nem mint isteneket imádjuk, ahogy te mondod, távol legyen!”

⁴⁸ Fila—Jug: *i.m.* 172–173.

⁴⁹ A Szentföld, Róma, az apostolok, a vértanúk sírjai kezdettől vonzották a zarándokokat. Szűz Mária, mert a szenthagyomány szerint „fölvétetett a mennybe”, nem hagyott olyan ereklyéket, mint a vértanú vagy hitvalló szentek. Ezért azokhoz a Mária-kegyképekhez, amelyek előtt sok imameghallgatás történt, a zarándoklatok hamar elindultak. Bővebben lásd „Wallfahrt”, in *Lexikon für Theologie und Kirche*. Freiburg 1965. X. 941–946. Valamint: Pierre-André Sigal: *Les Marcheurs de Dieu. Le pèlerinage et les pèlerins dans la France médiévale*. Paris 1974; Étienne de Laruelle:

rendkívüli esemény (legtöbbször valamely betegségből való tartós gyógyulás), csoda, *miraculum* jelezte, amelyet a papok-hívek nem a kegyképnek, kegyzobornak tulajdonítottak, hanem az ábrázolt emberi személy közbenjárására magának Istennek. Mivel Jézus azt mondta, hogy „én és az Atya egy vagyunk” (Jn 5,6), a *miraculum* boldog kiválasztottai végsősoron minden csoda megtételét Istennek tulajdonították, a közbenjáró szenteknek, angyaloknak csak megköszönték, hogy Isten felé kérésüket pártfogólag előterjesztették.⁵⁰ Ezért csodatévő képről, szoborról a szó szoros értelmében nem lehet beszélni. A Mária-tisztelet teológiája mind a keleti, mind a nyugati egyházban folyamatosan fejlődött, s noha a társadalmi környezet miatt abban hangsúlyeltolódások lehettek, mégis egyaránt a keresztény hit egyetemes letéteményéhez tartozott a keleti és a nyugati megközelítése⁵¹ a Theotokos misztériumának.

A képvita elméleti lezárásakor, a VII. egyetemes, II. Niceai Zsinaton (787) a képtisztelet mellett az ereklyetisztelet is jóváhagyást nyert. „Meváltónk ereklyéket hagyott ránk, amelyek a betegekre mindenféle jókat kiárasztanak. [...] Azok, akik a vértanúk szent ereklyéit megvetni merészelnék, legyenek kiközösítve.” Az egyházatyák éppen úgy, mint a skolasztikus teológusok, Szent Tamást is közejük értve, az ereklyék tiszteletét helyeselték, a hamis kultusztól viszont óvtak.

A szentté avatások egyre fokozódó szabályozása a visszaéléseknek igyekezett elejét venni, mert az ereklye megtalálása (*inventio reliquiarum*), majd fölemelése (*elevatio*) és végül átvitele (*translatio*) az első nyugóhelyéről a végleges helyére — ahol nyilvános tiszteletben részesülhet — hivatalos cselekménynek számított, amit csak püspök-püspökök jelenlétében, később pápai jóváhagyással lehetett végrehajtani, s a szemtanúk elmondása alapján az eseményeket írásba foglalták.⁵²

Ezzel párhuzamosan, de ellentétes irányban hatottak a kereszties hadjáratok, mert nyomukban hamis ereklyék rengetege özönlött Keletről Nyugatra. Konstantinápoly 1204-es elfoglalását — ami a keleti és nyugati egyházak szétválását véglegesítve felbecsülhetetlen károkat okozott — annak tervszerű kirablása követte Velence és szövetségesei részéről; következőképpen a Bizánci Birodalom fővárosába az egész keleti kereszténység területeiről egybegyűjtött ereklye-

La piété populaire au moyen âge. Torino 1975. 477–561; Pierre Maraval: „Liturgie et pèlerinage durant les premiers siècles du christianisme”, in *La Maison-Dieu*. No. 170. 7–28; Pierre Jounel: „Le culte des reliques et son influence sur l’art chrétien”, *Ibidem* 29–57; Helmut Schnizer: „Wallfahrt und Kirchenrecht”, in *Schatz und Schicksal*. Graz 1996. (Hrsg. H. Eberhart — H. Fell)

⁵⁰ Dom Jacques Dubois: *Un sanctuaire monastique au moyen-âge: Saint-Fiaere-en-Brie*. Genève—Paris 1976; Pierre-André Sigal: *L’homme et le miracle dans la France médiévale, (X^e–XIIe siècle)*. Paris 1985.

⁵¹ Éric Palazzo — Ann-Katrin Johansson: „Jalons liturgiques pour une histoire du culte de la Vierge dans l’Occident latin (V^e–Xe siècles)”, in *Marie. Le culte de la Vierge dans la société médiévale*. Ed. Dominique Iogna-Prat — Éric Palazzo — Daniél Russo. Paris 1996, 15–43.

⁵² A kanonizáció fejlődéséről jó áttekintést ad a kezdetektől a középkor végéig André Vauchez: *La sainteté en Occident aux derniers siècles du moyen âge*. Roma 1981. 13–120.

örökség nagyobb része átkerült Nyugatra. Az első keresztes hadjárat (1096–1099) sikeres befejezte és a szentföldi feudális államok létrejötte után ugrásszerűen megnövekedett az evangéliumi eseményekkel kapcsolatban lévő ereklyék száma, amelyeknek minél több közük volt *fama est* alapján az üdvtörténeti személyekhez, annál kevesebb esélyük a tényleges hitelességre. II. Ince pápa idejében (1130–1143) Róma városában ünnepi körmenetek során a szent Kereszt-ereklye mellett körbehordozták Krisztus saruit. Ha a rendkívüli ereklyéket nem is, de a nagyobb számban föllelhető, azonos típusú ereklyéket igyekeztek a hamisaktól elkülöníteni, például a középkori istenítélet (*ordalium*) tüzesvaspróbájának egyik változatával. Ugyanis ennek lehet tekinteni azt az esetet, amikor a püspök, hogy megbizonyosodjék a szent ujjának hiteles voltáról, az ujj-ereklyét a füstölőedény paraszába tette azzal a feltevessel, hogy ha hiteles a relikvia, azt nem égetheti meg a tűz sem. Messzire visszanyúló hagyománya és külön rítusa volt a tűz általi vizsgálatnak, amelynek egyik antifónája —*Igne me examinasti*— és saját könyörgésében a három ifjúra történt hivatkozás kellő módon megalapozta a szigorú eljárást. Ilyen próba azonban ritka volt; Szent Lajos francia királynak, amikor megszerezte az addig Konstantinápolyban őrzött töviskorona-ereklyét és azt 1239. augusztus 11-én ideiglenesen Sens székesegyházában helyeztette el, majd Párizsba vitette —ahol felépíttette számára a Sainte Chapelle-t—, eszébe nem jutott volna azt a főtebb idézett hitelességi próbának alávetni. A szent emléké töviskorona őrzési helyét a francia forradalom alatt hagyta el, majd 1806. augusztus 10-én visszatért a közeli Notre Dame-székesegyházba, ahol ma is őrzik, ám az elmúlt évtizedekben szinte láthatatlanná vált, mintha szégyellni kellene az elmúlt századok jámborságát, a szenvedés eszközei iránti féltő tiszteletét.⁵³

A franciaországi Nogent apátja, Guibertus (+1124) az ereklyék szaporodása láttán, *De sanctis et eorum pigneribus* címen terjedelmes könyvet⁵⁴ írt az ereklyékkel kapcsolatos tudnivalókról. A szerző szerint azért kell tisztelni a szentek ereklyéit, hogy utánozzuk példájukat és elnyerjük pártfogásukat. Mielőtt egy ereklyét tiszteletben részesítenénk, meg kell győződni az illető életszentségéről, az ereklye hitelességéről. Guibertus szerint az Úr testének egyetlen részecskéjét sem hagyta ránk, csak egyedül az Eucharisziát, amelyben viszont egész megdicsőült mivolta benne foglaltatik. Ezen az alapon cáfolja, hogy a soissons-i Saint Médard-monostor szerzetesei tényleg birtokában lennének az Úr egyik fogának, vagy a laoni székesegyház kanonokjai a Szent Szűz tejéből némi mennyiségnek, amelyet egyébként kristályüvegbe zárva tartanak és nagy ünnepeken a híveknek felmutatnak. Ez a józan, kritikai gondolkodás a szerzővel számba veteti a kettős ereklyéket, például Keresztelő Szent János koponyáját, amelynek egyik példányát Konstantinápolyban őrizték, a másikat meg

⁵³ Louis Réau: *Iconographie de l'art chrétien*. Paris 1955–1959., II. 457–475. Valamint Edmundus Martène: *De antiquis Ecclesiae ritibus, libri duo*. Rotomagi MDCCII 495–496.

⁵⁴ Guibertus Novigentis: „De sanctis et eorum pigneribus”, in *CCLCM* 127. Turnhout 1993. Ed. R.B. C. Huygens.

—ha hinni lehet a szerzetesi tanúságtételnek— a francia Saint Jean d'Angéli-monostor templomában. Szent Firminus szintén két holttesttel rendelkezett, az egyik Amiens székesegyházában, a másik a Párizs melletti Saint Denis-bazilikában élvezte a hívek tiszteletét. Ilyen visszaélések után Guibertus kimondja, hogy „azok, akik ismeretlen eredetű ereklyéket tisztelnek, komoly veszélynek teszik ki magukat”. Ha pedig az egyháziak tudják, hogy a tisztelet tárgya hamis, mégis engedik, sőt elősegítik annak kultuszát, szentségtörést követnek el. Nogent apátjának szigorú, józan állásfoglalása előkészítette a XII. egyetemes, IV. Lateráni Zsinat (1215) 62. kánonját.⁵⁵

Az ereklyék által képviselt szentek egyes nyugati székesegyházak, monostorok virágvasárnapi körmenetein részt vettek, mert a *feretrum* elnevezésű, eredetileg gyászpád, hordozható állvány, később ereklyetartó vitelét több szokásrend említi. Amikor pedig valamely helyi egyházat súlyos bántalmazás ért például a király vagy valamely főúr részéről, és időszerűvé vált a *Clamor pro tribulatione* rítusa, az ereklyék —szentek— is résztvevői voltak a liturgikus fájdalompanaszoknak. A szentmise alatt, az *Agnus Dei* éneklése előtt a pap az oltár előtt a földre borult, s hosszú könyörgést mondott; a szentek ereklyéit, a *feretrum*-okat is a templom szentélyének kövezetére helyezték az oltárokról vagy egyéb, kiemelkedő helyeikről. Az égiek ereklyéik révén részt vettek a földiek *tribulatio* miatti ég felé kiáltásában.⁵⁶

Az Egyház tanítása legfelsőbb szinten tehát küzdött a visszaélések, az egyháziak kapzsisága, a hívek hiszékenysége ellen. A következő évszázadok azonban e téren nem hoztak javulást, és a keresztények —papok, szerzetesek meg hívek— vágyakozása a lelki üdvösség tárgyi bizonyítékai iránt csak tovább fokozódott. A középkorvég átlagembere pórnéptől uralkodójáig olyan maradt, mint amilyen volt a középkor derekán. Ezt kiválóan példázza Szent Romuáld (+1027), a kamalduli rend alapítója életének egy derűs epizódja, amelyet korlátoltság lenne betűszerinti értelemben venni. Romuáld egy ideig a keleti Pireneusokban lévő Sant Miquel de Cuixà apátsága mellett remetéskedett, majd elérkezett az idő, hogy visszatérjen Itáliába. A pireneusi hívek ekkor —mert nem akartak belenyugodni távozásába— így szóltak: „öljük meg, legalább az ereklyéje itt marad közöttünk!”⁵⁷

⁵⁵ Fila—Jug: *i.m.* 232–233.

⁵⁶ Martène: *i.m.* 428–432.

⁵⁷ Török József: „A kamalduli rend rövid története és a megszervezett magány”, in *Majk és Grosbois (Kamalduli szerzetesek, Rákóczy és az Esterházyak)*. Szerk. R. Várkonyi Ágnes. Oroszlány 1999. 15. „Ezt az epizódot szó szerint venni éppen annyi lenne, mint arra kérdezni, hogy Szent Ferenc milyen nyelven beszélt a gubbiói farkashoz? A neoprimitív megközelítés helyett, amely a középkort s főként a korabeli népi vallásosságot teljes mértékben a XX. századi elképzelésekből kiindulva vizsgálja, inkább kell látni ebben a megnyilatkozásban a modern kor embere számára elképzelhetetlen, majdhogynem szentségtörő öniróniát, hiszen az ötödik parancsolat —ne ölj!— egyértelműen fölötte állt a szentek meg ereklyéik tiszteletének. A hívek spontán megnyilatkozásának abszurd tartalma többet mond a középkor emberéről, mint pszichoanalitikus visszatekintések sokasága.”

A kegyelemszobrok alakja korról korra változott. A középkor első felében a trónoló Mária ölében a gyermek Jézussal (*Sedes Sapientiae*), második felében az álló alak, karján a Gyermekkel a jellemzőbb. A középkor végén, az újkor elején a Pietà-ábrázolások a népszerűbbek.

A trónoló Szűz Mária és a Gyermek fejét legtöbbször korona övezi. A kegy-szobrok drágakövekkel kivarrt, díszes ruhákkal rendelkeztek, amelyeket időről időre cseréltek. A szobrok megkoronázása, nyakláncsal díszítése később a barokk áhítat kedves szokása volt, az ezüsből készült *ex voto* tárgyakról nem is szólva. A kegy-szobrok, kegyképek körbehordozása valóságos diadalmenet volt, főként a törökök fölött aratott csaták győzelmét ünneplő évfordulók esetében.

Ugyancsak ékesen szól a középkorvég vagy újkorelő emberéről az a tény, hogy a wittenbergi vártemplom kápolnájában 17413 szent ereklyéje volt főlhalmozva, s a hozzájuk kötődő, elnyerhető búcsúk összideje 128000 év. A középkor embere vágyott az üdvösségre, s hitte, hogy azt biztosíthatja magának olyan materiális eszközökkel is, mint amilyenek az ereklyék meg a búcsúkért fizetett csengő aranyak.⁵⁸

A reformátorok a búcsúkkal szoros kapcsolatban álló ereklyéknek is hadat üzentek, bálványozásnak minősítve a szentek képmásainak, ereklyéinek a tiszteletét. Ezért a hitújítás által felvetett elméleti és fegyelmi kérdések megvitatására egybegyűlt, kétszer feloszlott, majd végezetül sikeresen befejezett XIX. egyetemes, ún. Tridenti Zsinat (1545–1563) szükségesnek látta tisztázni az Egyház álláspontját az ereklyék kapcsán. Az 1563. december 3-án és 4-én tartott 25., egyben záróülésen a zsinati atyák határozatot fogadtak el a szentek segítségül hívásáról, tiszteletéről és ereklyéiről, és a szentképekről, hangsúlyozva az *iconum* és az *idolum* különbségét.⁵⁹

Miután az ereklyetisztelet elméleti alapjai dogmatikusan rendeződtek, a barokk korban az ereklyekultusz teológiai és jogilag szilárd keretek között lendületesen fejlődött.

Az ereklyék legfőbb ismérve a hitelesség, amelyet az Egyház jóváhagy, ezért azok lehetnek *reliquiae approbatae* és *reliquiae non approbatae*. A jóváhagyó illetékes egyházi hatóság a püspök, aki még a pápa által jóváhagyott ereklyét is köteles megvizsgálni, nehogy hamis ereklye részesüljön tiszteletben. Csakis írásban jóváhagyott relikviát szabad kultusz tárgyává tenni.

Az ereklyék a hitelesség szempontján túl még csoportosíthatók jelentőségük szerint, mert vannak *reliquiae insignes* és *reliquiae non insignes*. A kiváló ereklyék is két kategóriára oszlanak, mert elsőrendűek a szent Kereszt és az Úr

⁵⁸ Jean Delumeau: *Naissance et affirmation de la réforme*. Paris 1968. 81.

⁵⁹ Fila—Jug: *i.m.* 372–373. „Hogyha időnként előfordul, hogy a Szentírás történeteit és elbeszéléseit —amennyiben ez a tanulatlan nép számára hasznos lesz— képszerűen ábrázolják, oktasák ki a népet, hogy azok nem az istenséget ábrázolják, mintha testi szemmel látható, vagy színnel és alakokkal ábrázolható lenne.”

szenvedése eszközeinek ereklyéi, s a szentek kiváló ereklyéi csak ezek után következnek. A szenteknél a test egésze vagy nagy része, *magna pars corporis* számít kiválónak, azonban ezt nem mennyiségi értelemben kell venni.⁶⁰ A szentté avatásokkal és ereklyékkal foglalkozó rítuskongregáció szerint nagy résznek tekinthető a fej, a kar, a lábszár, valamint vértanú esetében a test kínzást szenvedett része. Ha csoda folytán épen maradt a szív, a nyelv, a kéz, akkor az is a kiválóak közé tartozik.⁶¹

A szentek tetemeit és kiváló relikviáit csak templomban szabad őrizni, nem kiváló ereklyéket magánosok is tarthatnak otthonukban. Minden oltárban legalább két szent csontereklyéje van elhelyezve, amelyet az oltár fölszentelésekor sír alakú üregbe befalaznak egy, az üreget fedő márványlappal. A szentek ereklyéit megfelelő tartóba (*reliquiarium*) zárva ki lehetett tenni az oltárra, hogy a hívek tiszteletének tárgyai és/vagy az oltár díszei lehessenek. Ez utóbbi esetben a három-három gyertyatartó közé két-két, talppal ellátott, úrmutató-alakú ereklyetartó került, amelyeket a pap az oltár keresztje után a mise kezdetén tömjénfüsttel illetett. Ritka alkalmakkor a szentek ereklyéit körmeneteken is vitték a szentek képmásait követően. A körmenet alatt a Mindenszentek litániáját énekelték, s gondosan belefűzték a körbehordozott szenteket. Az ereklyéket mindig gyalogosan kellett vinni, és a papság áldást adhatott velük.⁶²

Az 1917-ben életbe lépett *Codex Iuris Canonici* kilenc kánonja (c. 1281–1289) rendelkezett az ereklyékkel kapcsolatban, és az elidegenítésüket szigorúan tiltalmazta, bárminemű tiszteletlenségtől (*profanatio*) oltalmazta. A II. Vatikáni Zsinat szellemében készült és 1983-ban megjelent új *Codex Iuris Canonici* mindössze két kánont tartalmaz e témában, az egyik az ereklyék elidegenítését tiltja (c. 1190), a másik (c. 1237.2.) előírja, hogy az ősi szokást megőrizve a szilárd oltár alá vértanúk vagy más szentek ereklyéit kell helyezni. Az ereklyék körüli törvénykezés egyszerűsödése az ereklyekultusznak a XX. század 2. felében bekövetkezett hanyatlását tükrözi. Az 1992-ben megjelent Katolikus Egyház Katekizmusa a szentek tiszteletét tárgyalva nem említi a kultusz egyik fontos eszközét, a relikviát, noha az a boldoggá és szentté avatás rítusában még helyet kap. A szentek földi dicsősége az emberi feledékenység, nemtörődés folytán megfakulhat, ez azonban nem halványítja égi dicsőségét azoknak, akik a Bárányt követik.

⁶⁰ Ungváry Antal: *A római egyház liturgiája*. Budapest 1934. 348–350.

⁶¹ Labouré Szent Katalinnak a szemei maradtak épen, amit orvosi bizottság tanúsított, ám bölcs döntés következtében nem lettek ereklyékké.

⁶² Mihályfi Ákos: *A nyilvános istentisztelet*. Budapest 1927. 601., 507–609.